

УДК 343.979+172.13:94(477.8)''14''

Юрій Зазуляк

ЧЕСТЬ ТА ЗЛОЧИН У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВОСУДДІ РУСЬКОГО ВОЄВОДСТВА XV СТОЛІТТЯ*

Дана розвідка є спробою висвітлити роль станової честі та індивідуальної репутації у кримінальному судочинстві Руського воєводства Польської Корони XV ст. Можна виділити двояке розуміння поняття честі і слави у суспільствах домодерної Європи: перше, честь і слава як загальноприйнята думка, поширена моральна оцінка про певну подію чи особу; друге, честь і слава як маркери особистого соціального і правового статусу. Ці два аспекти честі і репутації взаємно доповнювали одне одного і не завжди чітко розмежовувалися.

У першому з цих значень честь, слава, репутація були тотожні поняттям «загальновідомого знання», тобто того, «що люди кажуть чи знають». З цього погляду, особиста «слава» та репутація були обов'язково «живими», вони відповідали чуткам, поголосу та публічній думці, яка існувала про дану особу, родину чи події їх особистої і сімейної історії. Честь, репутація і слава формувалися та існували, отже, як процес постійного усного і публічного обговорення та оцінювання вчинків і особистих рис того чи іншого індивіда. Іншою стороною цієї публічності репутації були соціальні очікування та тиск щодо поведінки індивідів, чий вчинки мали залишатися відкритим і прозорим для публічного огляду, обговорення та оцінки. Усе це вимагало від індивіда певних навичок і вміння для утвердження і відстоювання власної честі та репутації, які означали особливу увагу до власних дій, мови, жестів та публічної поведінки для того, щоб ця репутація отримала вигідне для особи відображення у публічній думці. Ця видима, публічно-перформативна сторона честі часто доповнювалася розумінням цього поняття як системи внутрішніх, інтерналізованих вартостей та поглядів, які могли не співпадати, а то й суперечити тому, що інші вважали за загальноприйнятими норми поведінки та честі¹.

* Дана розвідка написана за підтримки дослідницької стипендії Олександра фон Гумбольдта (Німеччина).

¹ Див. К. Schreiner, G. Schwerhoff. Verletzte Ehre – Überlegungen zu einem Forschungskonzept // Verletzte Ehre. Ehrkonflikte in Gesellschaft des Mittelalters und der Frühen Neuzeit / Hrsg. K. Schreiner, G. Schwerhoff. – Köln, Weimar, Wien, 1995. – S. 4–5; Th. Fenster, D. L. Smail. Introduction // Fama. The Politics of Talk and Reputation in Medieval Europe / Ed. by Th. Fenster and D. L. Smail. – Ithaca and London, 2003. – P. 3–4.

Бездоганна честь та добра «слава» слугували важливою формою соціального капіталу у тогочасному суспільстві. Щоденна діяльність тогочасних людей, пов'язана з купівлею-продажем землі, отриманням кредиту, ворожнечами із сусідами, полюбовним судочинством, відповідальністю перед судом тощо, вимагала від члена локальної спільноти підтримки і взаємодії з боку широкої мережі осіб, з'єднаних між собою взаємними зобов'язаннями та колективною відповідальністю. Різноманітні типи колективної взаємодії у суспільстві Речі Посполитої були збудовані навколо мереж взаємної довіри та підтримки, належність до яких впливала з оцінки індивідуальної, родинної та станової репутації особи². Честь та репутація, які формувалися і змінювалися у процесі щоденної комунікації, були ключовими механізмами соціального контролю, покликаними регулювати відносини у середині середньовічних соціумів як свого роду моральних спільнот.

З іншого боку, поняттям індивідуальної честі і «слави» належало важливе місце у праві і правосудді Польської Корони пізнього середньовіччя. Публічна слава як соціальний процес оприлюднення усталених і поширених оцінок вчинків та якостей індивіда з боку інших членів спільноти, визначали характер стосунків особи зі сферою правосуддя і сама набувала статусу юридичного факту. Ступінь довіри, вага свідчень та характер відповідальності у суді були узалежені від соціально-правової кваліфікації даної особи як людини доброї чи злої слави³. Так, згідно з малопольськими статутами Казимира Великого, людина доброї слави не потребувала співприсяжників під час складання присяги для того, щоб очиститися від звинувачень у злочинстві. Її добра репутація була достатньою гарантією, щоб обмежити процес очищення лише до особистої присяги⁴.

Натомість, зла слава, яка до слова отримала в статутному праві значно більше висвітлення, аніж категорія доброї слави, урухомлювала соціально-правові санкції, які давали початок кримінальному переслідуванню такої особи, ставили під сумнів її усталене місце у соціумі і часто могли означати свого роду соціальну смерть⁵. Важливість поняття злої слави у кримінальному правосудді

² Ця роль особистої честі та репутації чітко простежується, наприклад, у документах приватних угод та зобов'язань, запорукою дотримання яких виступає чесне слово однієї зі сторін (*verbo humano, verbo honorario*). Див.: Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej, z archiwum tak zwanego Bernardyńskiego we Lwowie wskutek fundacji A. Stadnickiego (далі – AGZ) / Wyd. K. Liske, A. Prochaska. – Lwów, 1901. – Т. XVII. № 851 (жовтень 19, 1472); Ibid. – № 2865 (липень 18, 1496); Ibid. – № 2952 (жовтень 23, 1497).

³ Пор.: Schuster P. *Ehre und Recht. Überlegungen zu einer Begriffs- und sozialgeschichte zweier Grundbegriffe der mittelalterlichen Gesellschaft // Ehrkonzepte in der frühen Neuzeit. Identität und Abgrenzungen* / hrsg. S. Backmann, H.-J. Kunst, S. Ullmann, A. B. Tlusty. – Berlin: Akademie Verlag, 1998. – S. 40–66. Про український контекст див.: Яковенко Н. Про два ментальні стереотипи української шляхти: «чоловік добрий» і «чоловік злий» // Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI–XVII ст. – Київ, 2002. – С. 106–147.

⁴ Statuty Kazimierza Wielkiego / Opr. O. Balzer. *Z rękopisu pośmiertnego wydali Z. Kaczmarczyk, M. Szczaniecki, S. Weymann*. – Poznań, 1947. – № LVII. – S. 404. «De violencie culpa et defamacione et furti».

⁵ Пор. спостереження Н. Яковенко про роль злої слави у ранньомодерному українському соціумі та праві: Яковенко Н. Про два ментальні стереотипи... – С. 114–115. Див. також дослід-

Корони можна ширше проілюструвати на прикладі декретів і конституцій Радомського сейму з 1505 р. Крім знаменитої конституції *Nihil novi*, Радомський сейм 1505 р. відомий серед сеймів кінця XV – початку XVI ст. також особливою увагою до питань кримінального правосуддя і контролю за злочинністю. У цьому відношенні радомське законодавство можна вважати одним із свідчень поширеного на початку XVI ст. стану своєрідної моральної паніки серед північної верстви Корони, усвідомлення нездатності ефективно контролювати і обмежувати зростання злочинності у суспільстві, передовсім серед шляхти.

Поняття злої слави неодноразово виступає в ухвалах Радомського сейму як важлива передумова для початку кримінального переслідування та ув'язнення підозрюваного. Так, декрети короля Олександра, які були частиною законодавства Радомського сейму, закріплювали і водночас доповнювали один із головних станових привілеїв шляхти, який був відомий як *neminem captivabimus*. Цей привілей, як відомо, проголошував, що жоден шляхтич не міг бути зарештованим без вироку суду⁶. Проте, згідно з королівськими декретами, особа шляхетського походження, яка була тричі вписана до реєстру злочинців, тобто щодо якої тричі було доведено вину за вченене злодійство чи розбій, кваліфікувалася як людина злої слави, і такого злочинця можна було арештувати без судового рішення⁷.

Королівські декрети визначали додаткові умови, на яких староста міг ув'язнити особу на підставі злої слави. Якщо староста мав певні підозри щодо злочинної діяльності такої особи (*haberet de eo malam praesumptionem*), то він мав право арештувати і покарати його. Декрети встановлювали, однак, важливе обмеження цих старостинських повноважень: староста міг ув'язнити підозрюваного лише за згоди і порадою каштеляна і воєводи даної землі чи воєводства, і лише у тому випадку, якщо останнім також було відомо про погану репутацію підозрюваного⁸.

У сеймових конституціях, які разом із декретами короля Олександра, склали законодавство Радомського сейму, знаходимо також опис деталей інквізиційної процедури, яка власне дозволяла встановити підозрілу репутацію особи і яка давала старостам та їхнім урядникам право переслідувати, ув'язнити і карати такого злочинця⁹. Зокрема, одна з сеймових ухвал приписувала воєводам, каштелянам та старостам разом організовувати спеціальні з'їзди всієї шляхти своїх земель і воєводств, на яких зазначені дигнітарії при допомозі двох-трьох заслу-

ження К. Диса про значення репутації у кримінальному переслідуванні відьом на українських землях Речі Посполитої: *Диса К.* Історія з відьмами. Суди про чари в українських воєводствах Речі Посполитої XVII–XVIII ст. – Київ, 2008. – С. 50–59.

⁶ Див., наприклад, параграф Єдльненського привілею з 1430 р.: *Volumina legum* (далі – VL). *Przedruk zbioru praw, staraniem xx. Pijarów w Warszawie od roku 1732 do roku 1782, wydane.* – Petersburg, 1859. VL. – T. 1. – P. 41.2.

⁷ *Volumina constitutionum* (далі – VC) / *Wyd. S. Grodziski, I. Dwornicka, W. Uruszczak.* Warszawa, 1996). – T. 1. – Vol. 1. – S. 138. «*De suspectis in crimine, qui bonae famae sunt censendi, et de non captivandis bonae famae nobiles*».

⁸ VC. – T. 1. – Vol. 1. – S. 146. «*De infamato per capitaneum capiendo*».

⁹ *Ibid.* – S. 146. «*De receptoribus et fautoribus furum*». Про ругування див.: *Borowski S.* Ściganie przestępstw z urzędu w średniowiecznym prawie polskim. – Warszawa, 1933. – S. 70–72.

жених і відомих своєю чесністю місцевих шляхтичів мали проводити спеціальні інквізиційні розслідування про репутацію і поведінку окремих мешканців. Подібні розслідування відбувалися на основі зізнань сусідів підозрюваних. Викликані на зібрання сусіди мали скласти під присягою свідчення, інформуючи з'їзд про те, що вони знають, або ж чули про спосіб життя і можливу злочинну діяльність розслідуваних осіб. Дигнітарії мали право ув'язнювати і карати на свій розсуд осіб, вина і причетність яких до злочинів були встановлені під час такого розслідування і опитування свідків. Ці норми радомських конституцій відповідали добре відомим принципам інквізиційної процедури, які склалися під впливом римсько-канонічного права і які стали наріжним каменем функціонування королівських та церковних судів у пізньому середньовіччі. У середньовічному інквізиційному судочинстві, як відомо, звинувачення і переслідування злочинців і підозрюваних відбувалося на підставі «злої або ж сумнівної слави» особи, яка встановлювалася за допомогою показів свідків¹⁰.

Радомське сеймове законодавство, частина якого мала тимчасовий характер, фактично підсумовувало і підтверджувало як норму статутного права вже існуючий досвід судочинства у застосуванні категорії злої слави для кримінального переслідування злочинців. Декрети і конституції Радомського сейму є прикладом того, як судова практика випереджала коронне статутне право у регулюванні багатьох важливих аспектів кримінального судочинства. Так, норми статутного права, які дозволяли старості арештувати людей поганої слави, спиралися на прецеденти судової практики. У старостинському судочинстві Руського воєводства XV ст. відомі схожі випадки, коли староста ув'язнював підозрюваних на основі існуючої злої слави і відмовлявся звільнити їх, допоки вони не очистять свою репутацію¹¹. Суди Руського воєводства, йдучи за ініціативами локальних спільнот, також неодноразово вдавалися до вищеописаного у сеймовій конституції інквізиційного розслідування для встановлення злої слави і кримінальної відповідальності підозрілих осіб. У тогочасній судовій практиці подібна процедура найчастіше відома під назвою руг, ругування. Свідчення про ругування спорадично зустрічаються у гродських і земських судових актах Руського воєводства XV ст. Цікаво, що майже усі нечисленні судові записки про ругування, які походять з території Руського воєводства, говорять про очищення підозрюваних від злої слави¹².

Проте, суди часто не мали потреби в організації спеціальних інквізиційних розслідувань. Звичайні судові сесії самі по собі були найважливішим публічним форумом, на якому проходив процес оцінювання індивідуальної репутації: тут відбувалося очищення і підтвердження «доброї слави» і шляхетської честі, тут ставилася під сумнів репутація особи шляхом оприлюднення звинувачень у злочинах та закидів щодо її поведінки, сюди стікалися також чутки та погослоси про дану особу.

¹⁰ Див.: *Caenegem R.C. Methods of Proof in Western Medieval Law // Idem. Legal History: A European Perspective.* – London, 1991. – P. 95–99.

¹¹ AGZ. – Т. XVII. – № 2027 (січень 9, 1486).

¹² Ibid. – 1886. – Т. XI. – № 3252 (лютий 1, 1455); № 3249 (січень 18, 1455); Ibid. – 1887. – Т. XII. – № 588 (березень 23, 1439); № 595 (травень 11, 1439); № 687 (листопад 23, 1439).

Центральне значення питань репутації та честі у функціонуванні тогочасного судочинства підтверджується самим характером судової документації. Цю важливу рису судочинства можна простежити на прикладі судових матеріалів Сяноцької землі, які стосуються випадків злочинства. Так, з 66 записок сяноцького гродського суду за період 1424–1455 рр., в яких йдеться про злочинство, 24 є короткими записами про очищення честі від звинувачення, переважно без подання жодних деталей про сам злочин. При цьому процедура очищення була можливою як з допомогою співприсяжників (12) чи літкупників (3), так і без їхньої участі (9). Ці свідчення про очищення доповнюють також записки, в яких не маємо нічого окрім списків співприсяжників, яких звинувачений мав представити для майбутнього очищення, або ж обіцянки скласти присягу з співприсяжниками (17). До цієї ж категорії слід зарахувати записки, в яких йшлося про оприлюднення поголосу, знання про злочини і про підозрілу репутацію особи. Таких свідчень «особистої слави» і «локального знання» нараховується 7. Разом записки, в центрі уваги яких честь та очищення репутації особи, складають переважну більшість усього сяноцького актового матеріалу про злочинство (62%). Кількісно вони значно переважають судові свідчення, в яких ідеться про кримінальне переслідування і покарання таких злочинців. Так, за зазначений період маємо лише чотири короткі записки, які містять звинувачення у злочинстві, яке, як правило, доповнювалося списками поручителів за обвинуваченого. Джерельні свідчення про затримання, ув'язнення і вирoki злочинцям зустрічаються вкрай рідко. Разом із записками про вияв милості до ув'язнених до нас дійшло вісім таких свідчень.

Важливо, що процес формування індивідуальної слави міг відбуватися поза контекстом розгляду конкретної судової справи і не бути безпосереднім наслідком судового змагання сторін. Присутні на судових засіданнях могли складати у суді зізнання щодо відомих їм фактів злочинної діяльності осіб, з якими вони не вели жодних процесів, долучаючись, таким чином, до творення злої слави про таку людину. У 1446 р. у сяноцькому гродському суді певний Миколай Мроз під час свого зізнання про вкрадені у нього Войтком Закшевським речі свідчив при нагоді, що інша особа, Войтек Холева зі своїм слугою Анджеєм, займаються злочинством біля Грубешева і Ярослава, що крадене вони переправляють до Угорщини, і що саме вони колись пограбували біля Сонча нотаріуса королеви¹³. Інколи гродські акти обмежувалися лише простою констатацією про злу славу і про причетність певної особи до злочинів. Наприклад, у сяноцьких гродських актах під 1447 р. знаходимо короткий запис про злочинну діяльність якогось Миша з Яблуниці, який, як повідомляє записка, переховував у своєму домі злочинців з Угорщини, які раніше пограбували купців біля Переворська¹⁴. Подібний характер має також перше відоме з руських земель Корони *Depositio contra fures*, складене і внесене до сяноцьких гродських актів у 1452 р. Ця коротка судова записка містить перелік осіб, які тішилися злою славою розбійників і злочинців на

¹³ Ibid. – Т. XI. № 2288-2289 (жовтень 20, 1446).

¹⁴ Ibid. – № 2506 (грудень 1, 1447).

території Сяноцької землі. Записка, проте, не подає жодної інформації про те, яким чином було встановлено і підтверджено злочинську репутацію цих людей.

Такі списки могли укладатися на підставі звинувачень чи внаслідок зізнань самих ув'язнених злочинців. Вони могли також бути короткими реєстрами документів, спорядженими в інших судах, в яких відбувалися процеси і покарання злочинців. Таким чином відбувалася циркуляція інформації між різними судовими інстанціями про відомих злочинців і підозрілих осіб. Подібна практика була поширеною у кримінальному судочинстві Польської Корони пізнішого часу¹⁵. Проте, не виключено, що при складанні таких коротких записок про злочинців враховувалися вищенаведені судові свідчення про злу славу особи, які відображали поширену думку, розповіді, чутки, тощо. Такі окремі акти-списки осіб злої слави могли бути підставою для спорядження спеціальних реєстрів злочинців, які вже у XV ст. велися на території Руського воєводства¹⁶. У такий спосіб постійна практика писемного судового діловодства, яка продукувала, нагромаджувала і зберігала документацію у кримінальних справах, створювала важливий інституційно-правовий вимір, що сприяв фіксації правового статусу людей злої слави за певними особами.

Крайнім проявом злої слави у тогочасному праводавстві була інфамія, тобто повне позбавлення честі і слави. Кара і стан інфамії добре ілюструють процес, в якому поняття слави перетворюється з процедурного і доказового інструмента права (*fama factis*) на соціально-правовий статус (*fama legalis*)¹⁷. Судове проголошення стану інфамії щодо певної особи автоматично перетворювало її на баніта, людину вийняту з під усіх прав, позбавлену захисту та допомоги соціальної групи, до якої вона початково належала. Це дозволяло будь-кому безкарно переслідувати чи позбавити життя таку особу. Інфамія була одним з найсуворіших покарань, передбачених законодавством Корони. Вирок інфамії доповнювався як правило конфіскацією майна, а також ганебним тілесним покаранням. Кара на тілі злочинця була видимим знаком інфамії, який візуально відрізняв його від людини доброї слави. Наприклад, згідно статутів короля Яна Ольбрахта з 1493 р. позбавленням честі і тавруванням на обличчі каралися наклепники, які неправдиво звинувачували своїх опонентів у збройному заїзді на приватний дім¹⁸.

Шкода, якої зазнала репутація особи внаслідок кари інфамії розглядалася статутним правом як така, що не може бути компенсована. Особи, покарані на інфамію, не могли бути зрівняні у статусі з людьми доброї слави. На цьому виразно наголошують, наприклад, малопольські статuti Казимира Великого у параграфі про осіб шляхетського походження, щодо яких було проголошено інфамію у зв'язку з вчиненими ними розбоєм, або злочинством, і які втекли від

¹⁵ K. Koranyi. O kradzieży na podstawie rejestru złoczyńców grodu sanockiego 1554–1638. – Lwów, 1925. – S. 4.

¹⁶ AGZ. – T. XI. – № 1716 (березень 16, 1443): quod Mal kmetonem de Wissloczek, qui est pro spolio in registro inscriptus...

¹⁷ Див.: Th. Kuehn. Fama as a Legal Status in Renaissance Florence // *Fama. The Politics of Talk...* – P. 30–31.

¹⁸ VC. – T. 1. – Vol. 1. – S. 49. «De violentiis domesticis».

покарання поза межі Корони. Такі баніти, зазначають Статути, часто намагалися з допомогою родичів та друзів здобути королівське пробачення і повернути втрачену честь. Параграф дозволяв пробачення для таких злочинців за умови сплати ними грошової кари, встановленої за ці злочини. Проте, статути водночас наголошували, що позбавлені слави злочинці за жодних обставин не могли бути відновлені і зрівнянні у честі з рештою рицарства-шляхти¹⁹.

Сумнівна репутація та «погана слава», якої зажили індивіди чи то через свою соціо-професійну діяльність, чи то через підозри у скоєнні злочинів, які плямували честь, або ж через понесення ганебних покарань, розглядалися як свого роду соціальне забруднення, яке обмежувало, або ж повністю позбавляло таких людей правоздатності та публічної довіри. Судові акти Руського воєводства знають випадки, коли відповідачі заявляли про своє право ігнорувати позови, внесені їхніми противниками, оскільки ті не змогли очиститися від попередніх звинувачень у скоєнні злочинів і, таким чином, вважалися людьми злої слави²⁰. Значення злої слави як свого роду соціально-правової сигми добре посвідчене у словах одного з можновладців Львівської землі Анджея з Сенна, які той виголосив під час одного з судових процесів. «Ти не гідний зі свинями говорити, не те, що з добрими людьми, бо тебе пан Струмило відпросив від колоди» – закидав у львівському гродському суді Анджей Сененський Петрові, адвокату шляхетного Немирі з Борщова²¹. Дані норми статутного королівського права і судової практики були відображенням домінуючих правових та культурних уявлень про роль репутації у суспільстві.

Поняття індивідуальної і колективної честі формувалося та змінювалося, отже, внаслідок взаємодії та перетину світів моралі та права. Вслід за Георгом Зіммеlem можна сказати, що приписи честі, які встановлює дане суспільство, підтримуються частково завдяки внутрішнім суб'єктивним, а частково зовнішнім соціальним обмеженням та стимулам. У такий спосіб честь виступає унікальною формою дотримання норм поведінки у тих площинах практичної діяльності, де примус правових норм, або ж внутрішні моральні переконання є недостатніми²².

¹⁹ Statuty Kazimierza Wielkiego. – № XVI. – S. 292: «Et infamem talem reputamus, neque aliis nobilibus, qui nunquam profugi extiterunt in fama et in sublimitate honoris poterunt adequari». Поп. також: *Handelsman M.* Prawo karne w Statutach Kazimierza Wielkiego. – Warszawa, 1909. – S. 183–4. Про кару інфамії осіб, винних у вбивстві шляхтича, які для уникнення покарання втікали за межі Королівства, говорять також Статути Яна Ольбрахта з 1496 р. див.: VC. – Т. 1. – Vol. 1. – S. 80. «De homicidio et capite nobelium solvendis».

²⁰ Acta officii consistorialis Leopoliensis antiquissima / Ed. W. Rolny. – Lwów, 1927. – Vol. I. – № 203 (лютий 7, 1483). – S. 35: *Alberti Dzywny excipiente et contradicente proposicioni prescripte non esse respondendum pro et ex eo, quia idem Petrus perprius occasione cuiusdam gladii per eum abstracti infamatus existens se ab huiusmodi infamia non expurgavit...* Також AGZ. – 1891. – Т. XV. – № 3521 (березень 31, 1470).

²¹ AGZ. – Т. XV. – № 1284 (жовтень 15, 1473): *tu non esses dignus cum scrophis loqui et non cum bonis hominibus alias o nyesrkacz, quia tu per dom. Stromilo es repetitus alias odproschon a patibulo.*

²² *Simmel G.* Sociology. Inquiries into the Construction of Social Forms. – Leiden, Boston, 2009. – P. 477.

Правове розуміння індивідуальної репутації та слави було також обумовлене соціально-становим статусом та поняттям станової честі особи. Відомо, що серед широкого спектру концепцій честі у домодерних суспільствах Європи, одне з найважливіших її значень стосувалося маркування соціальних статусів та відмінностей. У цьому сенсі поняття честі виступало головним показником соціального визнання та самоутвердження особи в межах певної соціальної групи²³.

Суспільство нерівноправних станів, яким була Польска Корона та її спадкоємиця Річ Посполита, значною мірою опиралися на відмінні концепції честі кожної зі станових та соціальних груп. Слава та честь становили основу кодексу норм поведінки, вартостей, способів комунікації та моральних якостей, які окреслювали та визначали символічні межі приналежності до певної соціальної групи. Добре знані усім дослідникам актового матеріалу XV–XVIII ст. терміни соціального словника, які окреслювали станову приналежність людей давньої Речі Посполитої як то *laboriosi, famosi, nobili, generosi, magnifici* чи найкраще передають центральне місце категорії честі у тогочасному суспільстві. Ця соціальна термінологія дає свого роду інвентар соціально-етичних характеристик, які описують честь кожного із станів та суспільних верств. Соціально-становна ідентичність втілювалася, отже, у колективній концепції честі кожної соціальної групи²⁴. У випадку шляхетського стану саме визначення шляхетства ототожнювалося значною мірою з шляхетською честю: як відомо нагана шляхетства, яка була в Польській Короні головною правовою інституцією підтвердження приналежності до шляхетського стану, була водночас процедурою очищення шляхетської честі та доказом чистоти шляхетської крові.

Концепція шляхетської честі була ключовою культурною та ідеологічною ідіомою шляхетської гегемонії у соціальному житті Речі Посполитої. Уявлення про особливу шляхетську честь як основу шляхетського етосу та ідентичності втілювалися в окремому стилі життя та специфічних практиках станово-соціальної сегрегації, через які шляхта відділяла себе від інших станів. Способи, якими шляхта захищала претензії на винятковість шляхетської честі, а з нею і позицію власного стану, добре відомі: заборона на «плебейські» професії та шлюби з представниками посполитих верств як такі, що плямували шляхетську честь; фактичне усунення представників інших станів від участі у політичному житті країни та, як наслідок, формування особливої шляхетської політичної культури і специфічної шляхетської концепції громадянської доброчесності.

Підкреслення особливої, вищої якості шляхетської честі у порівнянні з честю інших станів, служило також важливою формою вираження соціальної ксенофобії, зверхньо-ворожого ставлення до усіх інших соціальних груп. Славнозвісний твір Валеріана Неканди Трепки *Liber generationis plebeanorum (Liber*

²³ Про честь як засадничий принцип організації станового суспільства див.: *Schreiner K., Schwerhoff G. Verletzte Ehre – Überlegungen...* – S. 2, 4, 5–6. Автори приймають цю соціальну характеристику поняття честі вслід за Георгом Зімелем.

²⁴ Пор. дослідження М. Капрала про роль честі у становленні соціальної ідентичності міщанства Львова у ранньомодерний час: *Капраль М. Люди корпорації: Львівський шевський цех у XVII–XVIII ст.* – Львів, 2012. – С. 271–284.

Chamorum) дає уявлення про інтенсивність соціальних фобій та соціальної ненависті, які були пов'язані із захистом чистоти шляхетської честі та крові. Винятковий випадок Неканди Трепки, проте, лише підкреслює соціальну нормальність подібного станово-соціального расизму шляхти. Зневажливі соціальні окреслення посполитих, які принижували власне честь представників нешляхетських груп, стають легітимними термінами словника соціальної класифікації вже у XV ст. Про це добре свідчить поширення у поточній мові судових канцелярій окреслень «добрі» (шляхта) і «підліші» (плебеї) для опису соціального статусу учасників шляхетських наїздів у судових скаргах даного часу²⁵.

Як важлива складова соціально-станової диференціації у суспільстві Польської Корони, концепція шляхетської станової честі була також підставою для формування особливої, вищої правоздатності представників шляхетського стану. Це добре помітно на прикладі правових норм, які захищали шляхту перед звинуваченнями з боку посполитих у злочинах, які ганьбили шляхетську честь, таких як злодійство чи розбій. Уже Статути Казимира Великого визначали, що особі шляхетського походження було достатньо особистої присяги без представлення співприсяжників для того, щоб очистити власну репутацію від звинувачень у вчиненні злодійства²⁶. Соціальна нерівність у розподілі честі обмежувала правоздатність посполитих та публічну довіру до них у порівнянні з шляхтою. Як приклад впливу уявлень про нерівність честі представників різних станів на їхню правоздатність можна навести свідчення параграфу Вартських статутів з 1423 р. про умови, на яких селянин міг піддати сумніву, тобто наганити, шляхетство представника цієї верстви. Назагал, статuti забороняли подібну практику. Водночас вони встановили один виняток, коли подібна нагана була можливою. Отож, селянин міг наганити шляхетство лише у тому випадку, якщо перед тим він особисто чув як особа, обвинувачена ним у нешляхетському походженні, не змогла очиститися від аналогічного звинувачення, яке виходило від справжнього шляхтича²⁷.

Судова практика Руського воєводства XV ст. показує, що категорія станової шляхетської честі набуває важливого значення як елемент соціальної самоідентифікації і як показник ідеології вищості шляхетського стану в судових проце-

²⁵ Gąsiorowski A. Dobrzy i podlejsi. Przyczynek do dziejów kary w późnośredniowiecznej Polsce // Czasopismo Prawno-Historyczne. – 1985. – Т. XXXVII. – Zesz. 2. – S. 89–99.

²⁶ Statuty Kazimierza Wielkiego. – № LXXII. «De expurgatio nobelium famosorum ex parte furti». Ця норма знайшла також відображення у текстах регіонального законодавства, зокрема у конституціях Ленчицької землі, датування яких відносять до 1418–1419 рр. Один з параграфів ленчицького законодавства зазначав, що особистої присяги є достатньо для очищення шляхтичем своєї репутації від звинувачення у злодійстві, якщо це звинувачення висувалося проти нього вперше і якщо він був людиною *bonae famaе*. Див.: Jus Polonicum, codicibus manuscriptis et editionibus / Ed. I. Bandtkie. – Varsoviae, 1831. – P. 194: «Quando nobili culpa furti datur, et ipse honeste vivit, et bonae famaе existat, ita, quod de ipso nunquam audiebatur malum, pro prima culpa proprio juramento evadat...».

²⁷ VL. – Т. 1. – P. 35.1. «De vituperatione nobili illata a kmethone».

дурах XV ст.²⁸. Суд виступає найважливішим форумом публічної інсценізації честі як зовнішнього вираження відмінностей у становому статусі, доступі до влади та багатстві²⁹. Це найкраще проявлялося під час зустрічі представників різних станів та верств у судових суперечках. Свідчення про закиди щодо честі і репутації противника, спрямовані саме на підкреслення соціальної дистанції, існуючої між сторонами, дають нам уявлення про судовий процес як процедуру своєрідного соціального вимірювання репутації та честі конфліктуючих сторін. Негативні оцінки особистої честі суперника у зв'язку з низьким соціальним статусом, творили підставу для формування правових санкцій, спрямованих на підтримку соціальної дистанції, дискримінації та соціальної стигми. Звинувачення, які шкодили честі шляхтича, могли теж обернутися надзвичайно суровими покараннями проти посполитих. У 1445 р. судді сяноцького гродського суду присудили відтяти язика певному Сенькові з Улюча, який у відповідь на звинувачення у крадіжці, висунуте проти нього шляхетним Миколаєм Храпком, також назвав свого скаржника злодієм. Суддівський вирок було винесено на підставі слів Храпека, який закинув Сенькові, що той, не будучи шляхтичем, але хлопом і «сотним» з Улюча, насмілювався звинуватити його у злодійстві³⁰. В окремих випадках суди своїми рішеннями дозволяли шляхті взагалі ігнорувати звинувачення, які виходили від посполитих. Наприклад, коли у 1472 р. Ян з Вовкова, слуга шляхетної Катерини з Гологорів, звинуватив шляхтича Яна Будзивою з Янчина у розбійному нападі та пограбуванні на королівській дорозі, то у відповідь останній вимагав від суддів львівського гродського суду з'ясувати чи позивач, як особа не шляхетного походження, має право висувати подібні звинувачення, які ганьблять його шляхетську честь. Вирок суддів був більш ніж промовистий. Судді постановили, що посполиті не можуть знеславити шляхтича, і що Будзивою не зобов'язаний очищуватися від звинувачення, яке виходить від посполитого³¹. В іншому свідченні з 1460 р., шляхтич-відповідач піддав сумніву достовірність твердження представленого позивачем свідка на тій підставі, що останній «не був шляхтичем, але простою людиною»³².

²⁸ AGZ. – Т. XI. – № 3023 (травень 4, 1451): *...ex quo non litera mandati Stanislaus me citari procuravit sed simpliciter sicut unum laicum et ego sum generosus satis bene, requiro, utrum luit michi penam an non.*

²⁹ Пор. спостереження Н. Старченко про роль честі у контексті конкуренції за статус у волинському шляхетському соціумі: *Старченко Н.* «Постерегаючи прав, вольностей и свободи наши»: боротьба за домінування на волинському сеймику 1593 р. // *Theatrum humanae vitae.* Студії на пошану Наталії Яковенко. – Київ, 2012. – С. 262.

³⁰ AGZ. – Т. XI. – № 2066 (липень 17, 1445): *in quo iure nobilis Nicolaus Chrapek querulavit super Senkonem, quia tu non existens michi similis et existens homo sothni de Vlicz et kmetho inculpasti me pro furto. Tunc nos iudices adiudicavimus, quod lingwam in eo aquisivit, ex quo est sibi dissimilis.* Судді відклали свій вирок, щоб з'ясувати чи Сенько може викупити свій язик, заплативши грошову кару.

³¹ *Ibid.* – Т. XV. – № 1014 (лютий 28, 1472): *...an ipse Iohannes de Wolkow non existens nobilis potuisset infamare ipsum tanquam nobilem. Domini decreverunt, quod ignobilis nobilem infamare non potest et ergo sibi Budzywoy nulla expurgacio est necessaria.*

³² *Ibid.* – № 3373: *...non credo isti homini, quia nobilis non est, simplex homo...* Олехно Волковський, свідок (*obczysna*), присутній під час укладення угоди про вихід селянина, заперечив це звинувачення відповідача Яна Давидовського, виявивши готовність очистити своє шляхетство.

Навпаки, шляхта могла висувати звинувачення у злочинах проти посполитих без жодних побоювань бути визнаним і покараним як наклепники. Те, що подібна безкарність була наслідком саме вищості шляхетського статусу і низької ціни посполитої честі, добре усвідомлювалося простими мешканцями Галичини. У 1451 р. селянин Іван Шедзь, відповідаючи перед сяноцьким гродським судом на звинувачення у злочинстві, висунуті проти нього сяноцьким війтом і війським Петром, заявив, що «Пан Петро, як рицар, може говорити проти мене усе, що захоче, однак ніколи мене не переслідували гарячим слідом, ані проти мене не було проведено жодного негайного суду на місці злочину...»³³.

Одним з виразних підтверджень нерівномірного соціального розподілу честі відповідно до існуючих соціально-станових та владних ієрархій, які оприлюднувалися у судових процесах, було значне поширення у судочинстві вже згадуваної норми статутного права про особисте, без допомоги співприсяжників, очищення шляхтою своєї репутації від закидів у злочинах. Важливо, що сеймик Руського воєводства додатково підтвердив своєю ухвалою дієвість цієї норми. Коли у 1453 р. у львівському гродському суді селяни шляхетного Анджея Білини звинуватили іншого шляхтича Львівської землі, Рафала зі Стрептова, у злочинстві, то присутні на судовому засіданні відклали вирок, передавши справу на розгляд вишенського сеймику. Рішення сеймику закріпило легітимність цієї процедури у гродському судочинстві: Рафал зі Стрептова очистився від звинувачень селян, склавши у суді лише особисту присягу³⁴.

Особиста присяга без залучення співприсяжників виразно домінує серед способів очищення представників шляхетського стану від звинувачень у злочинстві. Так, усього з 18 справ про очищення шляхти від закидів у злочинстві, записаних до гродських судових книг Львівської землі за період 1440–1500 рр., у 9 випадках підозрювані успішно очистили свою репутацію шляхом складання особистої присяги. Такої присяги шляхтича було також достатньо для очищення від звинувачень у розбої³⁵. Особиста присяга використовувалася шляхтою для захисту честі від кримінальних звинувачень, висунутих як посполитими, так і представниками шляхетського стану. Складання особистої присяги для очищення репутації відоме також у випадках, коли звинувачення було висунуте королівським старостою³⁶.

Про використання співприсяжників у справах про шляхетське злочинство маємо менше свідчень. За зазначений період до львівських гродських книг було записано лише п'ять випадків складання присяги шляхтою разом зі співприсяжниками (в одному з них маємо лише зобов'язання скласти присягу з співприсяжниками). Судові акти не обґрунтовують потребу вдаватися до представлення співприсяжників у справах про злочинство посиленням на норми статутного права. У джерелах відсутні, наприклад, згадки, що присяга з спів-

³³ Ibid. – Т. XI. – № 3030 (серпень 14, 1451): *Iwan per suum proloquorem dixit: Dominus Petrus tamquam miles potest dicere contra me, quid vult, sed neque recenti vestigio contra me quidquid fuit actum neque iudicium recens sive ardens contra me fuit quesitum...*

³⁴ Ibid. – 1889. – Т. XIV. – № 2819 (травень 15, 1453).

³⁵ Ibid. – Т. XIV. – № 3398; Т. XV. – № 350, 834.

³⁶ Ibid. – Т. XV. – № 715-17 (січень 4, 1470).

присяжниками була обов'язковою для особи, яка повторно обвинувачувалася у цьому злочині. У процесах про злочинство, записаних у львівських гродських книгах, підозрювані представляли свідків і співприсяжників за виняткових обставин, коли справа набувала широкого розголосу через незвичність обвинувачення, або ж коли звинувачення виходили від найвищих і наймогутніших владоможців. Так, у двох з п'ятьох наявних судових справ звинувачення були внесені одночасно у 1457 р. руським старостою і воєводою Анджеєм Одровонжем зі Спрови проти представників родини Чайковських. При цьому один із підозрюваних, які обвинувачувалися у крадіжці зброї, Іван з Чайковичів, був змушений представити аж 18 співприсяжників для очищення від звинувачень руського старости – таке значне число співприсяжників вкрай рідко зустрічається у кримінальних справах за участю шляхти³⁷.

Свідки і співприсяжники були, як відомо, найважливішою інституцією підтвердження доброї слави особи у середньовічному праві³⁸. На підставі наявних джерел можна судити, що залучення співприсяжників, а, отже, і творення репутації, було складним комунікаційним процесом, який вимагав від підозрюваного постійної взаємодії з потенційними свідками, а також неабияких навичок у мистецтві формування сприятливого для себе «загальновідомого знання» серед членів спільноти. Стратегії переконання, які були запорукою вдалої мобілізації свідків на свою користь, ґрунтувалися на публічності і відкритості поведінки підозрюваного для оцінок сторонніх осіб, його готовності постійно апелювати до присутніх, наголошуючи на власній правоті та невинності.

Важливість моменту публічності у формуванні сприятливої громадської думки як підстави успішного залучення співприсяжників можна частково прослідкувати на прикладі судової справи, що точилася перед львівським гродським судом у 1471 р. між уже згадуваним представником магнатської родини Сенненських-Олеських – Анджеєм з Сенна та шляхтичем Жидачівського повіту Яном Нагвазданом³⁹. Судовий акт, укладений під час слухань даної справи розпочинається з обвинувачення, внесеного Анджеєм з Сенна проти Яна Нагваздана, в якому Сенненський скаржився на свого супротивника у викраденні речей своєї дружини, а також подав обставини ув'язнення Нагваздана⁴⁰. Обвинувач розповів, що дізнавшись про крадіжку, він негайно організував погоню, переслідуючи Нагваздана по гарячих слідах вчиненого ним злочину. Нагваздана було врешті спіймано, як стверджував Сенненський, з матеріальними доказами, які доводили його вину (так звані ліце). Запис не уточнює, які саме речі були виявлені під час

³⁷ Ibid. – № 112 (червень 13, 1457). Інший подібне свідчення походить з актових матеріалів перемиського земського суду і стосується очищення тамтешнього шляхтича Андрія Детятковича з Гдашичів: Ibid. – 1888. – Т. XIII. – № 462.

³⁸ Див.: Яковенко Н. Про два ментальні стереотипи... – С. 111–113.

³⁹ AGZ. – Т. XV. – № 786 (січень ¼, 1471).

⁴⁰ З тексту судової справи можна також припускати, що звинувачення стосувалося спроби викрадення Нагвазданом дружини Сенненського, Катерини Гологорської. Такі прецеденти відомі в історії шляхетської спільноти Галицької Русі пізнього середньовіччя. Див., наприклад: Ibid. – Т. XIV. – № 1236.

схоплення Нагваздана. Судовий документ також зберігає мовчанку про роль дружини Сенненського в усіх цих подіях.

Звинувачення, а також виклад подій, представлені Анджеєм з Сенна, були рішуче заперечені батьком обвинуваченого, Юхном Нагвазданом. Зі слів Юхна, під час свого арешту його син відмовився визнати своїми речі, які мали б доводити його вину. Свій протест проти незаконного затримання Ян Нагваздан оголосив у присутності шляхтичів та усіх мешканців села, де його було схоплено. Більше того, в усіх селах та містечках на шляху до Львова, через які слуги Сенненського вели ув'язненого, останній кожного разу публічно повторював свій протест перед місцевими шляхтичами та посполитими, яких він зустрічав по дорозі, або ж які виходили назустріч в'язню та його конвою, щоб дізнатися про подію. Мета таких протестів у присутності великого числа людей є зрозумілою. Такі протести мали зробити публічним знання про несправедливість та необгрунтованість дій та обвинувачення, і, таким чином, забезпечити підтримку можливих свідків. Юхно Нагваздан також вказав, що у відповідь на публічні протести його сина, клієнти та слуги Сенненського жодного разу не змогли представити свідкам цих подій та особам, які зустрічалися їм по дорозі до Львова, речі, які буцім то мали слугувати доказом вини Яна. Усі особи шляхетського походження, які були згадані у протесті Юхна Нагваздана як свідки арешту і конвоювання його сина, виявили згоду підтвердити правдивість розповіді Юхна під присягою. Судовий акт, складений у цій справі, завершується коротким повідомленням про вирок суддів. На основі зізнань осіб, які були свідками протестів ув'язненого, судді визнали Яна Нагваздана невинним у скоєнні приписуваного йому злочину і визнали незаплямованою його честь. Дружина Анджея з Сенна, чії речі буцім то викрав Нагваздан, ніколи не з'явилася у суді для підтвердження звинувачень, висунутих її чоловіком.

Якщо судити з тексту вироку, то Анджей з Сенна не поніс жодного покарання ані за вчинене насильство проти Яна, ані за внесення до суду наклепницьких обвинувачень. Хоча суд і відновив своїм вирокком честь Яна Нагваздана, це очевидно було недостатньою компенсацією для шляхтича. Того ж самого року до актів львівського гродського суду було записано вже скаргу Яна Нагваздана проти Анджея зі Сенна і дружини останнього Катерини з Гологорів⁴¹. Судові записки згадують про вісім позовів, внесених Нагвазданом проти Сенненських, що дозволяє говорити про серйозність його обвинувачень. На жаль, акти не подають жодної інформації про суть цих скарг. Враховуючи попередній досвід взаємовідносин між сторонами, не важко припустити, що цей процес було ініційовано Нагвазданом для того, що помститися своїм супротивникам за образ, нанесену його честі у зв'язку з його ув'язненням та обвинуваченнями у викраденні.

Водночас перебіг судових очищень від ганебних для шляхетської честі звинувачень міг проходити за іншими сценаріями. Серед львівських гродських актів збереглися також свідчення про три судові процеси, в яких звинувачення шляхтичів у злодійстві, закінчилися не складанням присяги підозрюваними, але

⁴¹ Ibid. – Т. XV. – № 829-30 (квітень 26, 1471).

відмовою позивачів від продовження процесу і публічним визнанням незаплямованості репутації осіб, проти яких вони попередньо висунули звинувачення⁴². Подібні рішення у справах про честь відомі також з судових актів інших земель Руського воєводства⁴³. Ці свідчення варті детальнішої уваги, оскільки впроваджують нас у можливі, і при цьому не зовсім легітимні способи публічного підтвердження честі особами, чия репутація насправді могла бути доволі сумнівною.

В одному з таких процесів, який відбувався у львівському гродському суді у 1499 р. львівська міщанка Анна Чудна відмовилася від звинувачення у злочинстві, яке вона висунула проти шляхтича Львівської землі Павла з Печихвостів. Свою відмову від звинувачення Чудна обґрунтовувала тим, що звинувачення вона внесла за намовою «поганих людей». Характерно, що записка містить також слова самого оскаржуваного, які були записані відразу ж після заяви Чудної. У своєму пам'ятному Павло з Печихвостів наголосив, що як «відомо усім добрим людям, із часів своєї молодості він постійно піклується про свою честь». Акт завершується коротким вирокком суддів, які постановили залишити Печихвостського «при його гонорі»⁴⁴.

Відмову Анни Чудної від звинувачень на адресу Печихвостського можна розглядати як спробу останнього змінити існуючу громадську думку через публічний ритуал визнання цих чуток такими, що не можуть слугувати легітимною підставою для оскарження та засудження його як людини «поганої слави». Очевидно власне це було головною метою, яку переслідували відповідачі у подібних процесах. На цьому ще виразніше наголошують свідчення у судовій справі між перемиським райцею і водночас державцею села Острів Якубом Шворцом та шляхетним Яном Войцеховським. Справа точилася у перемиському гродському суді у 1505 р. Якуб Шворц звинуватив Войцеховського у знеславленні. Войцехівський буцімто заявив, що згаданий Шворц привласнив собі 300 флоренів зі зібраних податків, які мали відійти королівському скарбу. На сесії перемиського гродського суду Шворц виявив готовність очиститися від закидів. Своє рішення Шворц мотивував турботою про власну добру славу, про яку, за його словами, «він завжди піклувався і завжди підтримував серед інших добрих людей»⁴⁵. На тому ж засіданні суду Войцеховський відмовився від своїх звинувачень, ствердивши, що усе, що він сказав проти Шворца, він лише чув від якогось Орлинського. Натомість, він особисто нічого поганого про Шворца не знає і завжди мав і має його за доброго чоловіка⁴⁶. Судова записка подає також цікаву репліку Шворца у відповідь на ці слова Войцехівського. Перемиський райця заявив, що ніхто не може знеславити іншу особу на підставі поголосу та

⁴² Ibid. – Т. XIV. – № 3350 (травень 23, 1455); Ibid. – Т. XV. – № 636 (квітень 8, 1468); № 2914 (жовтень 9, 1499).

⁴³ Ibid. – Т. XIII. – № 6337 (червень 10, 1466); Ibid. – Т. XVII. – № 3008 (червень 22, 1498).

⁴⁴ Ibid. – Т. XV. – № 2914 (жовтень 9, 1499).

⁴⁵ Ibid. – Т. XVII. – № 3556 (квітень 28, 1505): *quia tu me difamasti, quam famam ego servavi semper et modo servo inter bonos homines.*

⁴⁶ Ibid.: *ego quod dixi Iacobo Sworcz non dixi ex me sed quod audivi ex Orlynski, ego tamen nihil mali de ipso scio, sed eum habui et semper habeo pro bono homine.*

чужих слів, а тому він вимагає від Войцехівського компенсації⁴⁷. Войцеховський був змушений задовільнити вимогу скаржника, що і підтвердив суд своїм вирок.

Подібні судові процеси перетворювалися на своєрідне очищення честі від звинувачення без необхідності вдаватися до ключової і вкрай небажаної судової процедури, обов'язкової у подібних справах, а саме складання присяги та залучення значного числа співприсяжників. Можна припускати, що увесь сценарій такого судового процесу міг бути узгодженим сторонами. Тому, подібні інсценізовані судові справи навряд чи остаточно розвіювали сумніви щодо бездоганної репутації осіб, підозрюваних у вчинках, що кидали тінь на їхню честь. Про це зокрема недвозначно говорить Анджей Фрич-Моджевський у своїх критичних висловлюваннях щодо сумнівної легітимності таких псевдо-очищень репутації⁴⁸. Це також засвідчує той факт, що такі особи як Павло з Печихвостів, неодноразово звинувалися у злочинах, які ганьбили честь. Рецидиви злочинної діяльності можна вважати найкращим доказом проти доброї слави, яку дехто з поміж числа шляхти намагалася собі приписати, незважаючи на свої кримінальні проступки.

Згаданий Павло з Печихвостів мав усі підстави наполягати на записі його «пам'ятного», в якому він підкреслював свою незаплямовану честь, оскільки він насправді навряд чи міг похвалитися доброю репутацією. Про це свідчить збережений акт судового процесу про знеславлення, який провадив згаданий Павло проти пароха Яна з Вижнян у львівському консисторському суді у 1492 р.⁴⁹. Печихвостський зокрема звинувачував священника у тому, що той ганьбив його у багатьох місцях перед добрими людьми, заявляючи, що Печихвостський врятувався від шибениці лише завдяки своєму слугі. Серед інших образливих слів, якими вижнянський парох обзивав Печихвостського, згадується також «колодник» (*patibulator*). Це може вказувати на ганебне покарання, яке поніс Печихвостський через вчинене злодійство. Позивач оцінив свою поганьблену честь у 1000 флоренів, що було однією з найбільших сум грошового відшкодування, яку вимагали у подібних процесах того часу. Невідомо чим закінчився цей процес. Однак, знаємо, що у тому ж суді і того ж року Печихвостський, уже як відповідач, був змушений під присягою очищуватися від звинувачень львівського препозита Мишковського у сприянні чи участі у крадіжці.⁵⁰ Наведені вище свідчення актів львівського консисторського суду про кримінальні сторінки біографії Павла з Печихвостів доповнює також записка львівського гродського суду з 1498 р. Цього разу Печихвостський звинувачувався у викраденні вола, який належав селянинові з Солонки і перепродажі його львівському вірменинові Киркошу. Печихвостський навіть визнав факт продажі

⁴⁷ Ibid.: *quod nullus aliquem non potest ex dictis et verbis alienis infamare et petendo reformationem quam fecit predictus Voyzechowsky admittit.*

⁴⁸ Frycz Modrzewski A. Commentariorum De Republica emendanda Libri quinque / Opera omnia / Ed. Kazimierz Kumaniecki. – Warszawa, 1953. – Vol. 1. Cap. XXV.3. – S. 146.

⁴⁹ Acta officii consistoralis Leopoliensis antiquissima Leopoliensis antiquissima / Ed. W. Rolny. – Lwów, 1930. – Vol. II. – № 880 (вересень 10, 1492).

⁵⁰ Acta officii consistoralis... – Vol. II. – № 884 (вересень 15, 1492).

краденої худоби, але відмовився відповідати на це звинувачення у суді, за що був покараний до сплати грошової кари розміром 14 гривень, якою звичайно карали злодіїв і тих, хто їм сприяв⁵¹.

Важливо, що непевна репутація, якої безуспішно намагався позбутися Павло з Печихвостів, могла мати родинний характер і формуватися протягом не одного покоління. З львівських гродських актів відомі обвинувачення у зв'язках та сприянні злодіям, які у різний час висувалися проти представників цієї родини. Так, у 1454 р. до львівських гродських книг було внесено скаргу сусіда Печихвостських і впливового місцевого можновладця львівського хорунжого Єжи Струміла проти матері Павла Катерини з Печихвостів. У звинуваченні зокрема зазначалося, що пійманий за крадіжкою зерна у маєтку Струміла селянин Печихвостської добровільно визнав, що чинив це за наказом своєї пані⁵². На початку XVI ст. (1517 р.), можливо ще за життя Павла Печихвостського, у тих же львівських гродських актах натрапляємо на схоже обвинувачення висунуте цього разу проти іншого члена цієї родини – Яна Печихвостського. Згідно з зізнанням возного Анджея Сморага селянин Печихвостського Лучка не лише зізнався у крадіжці вола, що належав шляхетному Петрові Чижиковському, але й переклав вину на свого пана, заявивши, що здійснив цей злочин за його намовою⁵³.

Кримінальні історії з життя родини Печихвостських, які кидають тінь на їхню репутацію і честь, не є винятком на тлі біографій інших осіб та родин з числа шляхти Галицької Русі того часу. Шляхетська злочинність у таких своїх проявах як участь у крадіжках, сприяння злочинцям чи розбій, була не аномалією, а поширеним явищем серед шляхти Галичини та Польської Корони XV ст. У цьому відношенні польська панівна верства не надто відрізнялася від аристократії та рицарства решти пізньосередньовічної Європи⁵⁴. Про поширеність шляхетської злочинності може непрямо свідчити той факт, що переважна більшість осіб, звинувачених у злочинстві та розбої перед львівським гродським судом за період 1440–1505 рр., належала саме до шляхетського стану: з 91 справ про злочинство відповідачами у 57 процесах були саме шляхтичі (54 особи); з 47 записок про розбій шляхта виступає у ролі звинувачених у 30 справах (29 осіб). Перевагу представників шляхетського стану над посполитими у процесах про злочинство та розбій, які розглядалися у гродському суді, можна очевидно пояснити тим, що селяни, як шляхетські піддані, частіше відповідали на ці звинувачення у домініальних судах своїх панів. Однак, це не може заперечити факту значного поширення шляхетської злочинності. За зазначений період у львівському гродському суді звинувачення у скоєнні згаданих злочинів висувалися проти 80 шляхтичів. З них щонайменше 64 представляли родини

⁵¹ AGZ. – Т. XV. – № 2761 (грудень 22, 1498).

⁵² Ibid. – Т. XIV. – № 3154 (серпень 22, 1454).

⁵³ Центральний державний історичний архів у м. Львові. – Ф. 9, спр. 10, с. 380.

⁵⁴ Пор., наприклад, аналіз Барбари Ганаволт поширення злочинності серед англійської аристократії XIV століття: *Hanawalt B. Fur-Collar Crime: The Pattern of Crime among the Fourteenth-Century English Nobility // Eadem. «Of Good and Ill Repute». Gender and Social Control in Medieval England. – NY and Oxford, 1998. – P. 53–69.*

осілої шляхти, тоді 12 осіб були слугами та клієнтами. Якщо, вслід за А. Янечком припустити, що у середині та другій половині XV ст. шляхетська верства Львівської землі нараховувала приблизно 134 сімей осілої шляхти, тоді на підставі простих підрахунків впливає, що майже половина з них (64 родини) могла бути причетною у той чи інший спосіб до злочинів, що ставили під сумнів їхню честь⁵⁵.

Багато з поміж шляхти неодноразово були змушені відповідати у суді на звинувачення у цих злочинах. З львівських гродських актів повторні звинувачення у злочинстві відомі проти сусіда Печихвостських Рафала зі Стрептова. Саме у судовій справі цього шляхтича, про що вже згадувалося, вишенський сеймик додатково узаконив використання індивідуальної присяги проти звинувачень у злочинстві, висунутих посполитими⁵⁶. Двічі звинувачувалися у злочинстві члени родини Бреховичів, один з представників якої був відповідачем у процесі про очищення від звинувачень руського старости Анжеєм Одровонжем⁵⁷. Такі повторні звинувачення зустрічаємо у випадку родин Борщовських, Станиславських, Галок, Куликовських, Цебровських, Деревятницьких, Білецьких, Желеховських. У львівських гродських актах регулярно зустрічаються також звинувачення у сприянні злочинцям та їхньому захисті. При цьому, подібні закиди були часто спрямовані проти представників місцевого можновладства і багатої шляхти (Дідушицькі, Гербурти, Спровські, Зимноводські, Струмили, Свинки, Кірдеї).

Уявлення про вищість шляхетської станової честі та відчуття станово-класової солідарності і кругової поруки, які були закріплені статутним правом і спиралися на відповідні судові процедури, були важливою передумовою значного ступеня соціальної толеранції шляхетського насильства та злочинності. Характерно, що серед судових актів про покарання шляхти за вчинені ними такі злочини як злочинство і розбій, вкрай рідко трапляються свідчення про кару інфамії та баніції. Мені відомо лише два вироки інфамії з судових актів Руського воєводства XV і початку XVI ст. Один з них стосувався неосілого шляхтича, обвинуваченого у розбої (Мацей Сроговський)⁵⁸. Причиною ж для оголошення інфамії у другому випадку було не скоєння важких злочинів, але погрози, звичай, поширений у практиці шляхетських ворожнеч (Миколай Шершень з Журовиць)⁵⁹. Водночас, приклад Павла з Печихвостів, який очевидно цілком заслуговував на кару інфамії через численні звинувачення у злочинстві, але який, навпаки, спромігся утвердити свою честь судовим вироком, показує, що позбавлення честі могло бути вкрай вибірковим покаранням.

На підставі наявних джерел можна припускати, що офіційний вирок інфамії міг бути ніколи не оголошений щодо злочинців, які скоїли тяжкі злочини, і що такі особи не відчували загрози бути виключеними із соціального життя, або ж

⁵⁵ Janeczek A. Polska ekspansja osadnicza w ziemi lwowskiej XIV–XVI w. // Przegląd Historyczny. – Warszawa, 1978. – Т. CXIX. – Zesz. 4. – S. 612.

⁵⁶ AGZ. – Т. XIV. – № 3543 (квітень 21, 1456).

⁵⁷ Ibid. – № 787 (червень 24, 1443).

⁵⁸ Ibid. – Т. XIV. – № 3122 (травень 24, 1454).

⁵⁹ Ibid. – Т. XVII. – № 2437 (квітень 9, 1492).

заснати кримінального переслідування. Доказом цього є свідчення про одного з представників перемиської шляхти, винного у братовбивстві, який не лише ніколи не був покараний позбавленням слави і права успадковувати власність, але й надалі почувався повноправним членом шляхетської спільноти⁶⁰. Записка перемиського гродського суду з 21 липня 1466 р. повідомляє про зобов'язання одного з місцевих шляхтичів Миколая з Крисовичів представити на наступну сесію суду свого сина Мацея, якого у тексті названо вбивцею свого брата (*occisor fratris sui*)⁶¹. Однак, у судових актах 70-х років XV ст. Мацей з Крисовичів згадується не як баніта, але як повнопоправний власник частини дідичного маєтку; його правоздатність, зокрема, володіння дідичною власністю, виступи у суді, укладення угод і зобов'язання перед третіми особами, не піддаються жодному сумніву зі сторони судових інститутів та членів місцевого шляхетського соціуму.

Єдиними, хто нагадав Мацеєві з Крисовичів про можливість чи потребу застосування проти нього санкцій за вчинений ним злочин, були його племінники Ян і Станіслав з Крисовичів, з якими Миколай провадив судовий процес. Конфлікт стосувався угоди про продаж Мацеєм дідичної частки маєтку в Крисовичах іншому місцевому шляхтичу Миколаєві Гурці з Мислятичів. Запис у перемиських земських книгах про продаж власності Мацеєм з Крисовичів Гурці походить з 1471 р.⁶². Тоді ж, у 1471 р., тобто лише п'ять років з часу запису акту про необхідність відповідальності у суді за вбивство свого брата, Мацей з Крисовичів зумів знайти поручителів серед місцевої шляхти, які погодились гарантувати, що Мацей представить до суду згаданих племінників Яна і Станіслава, після досягнення ними повноліття, для висловлення їхньої згоди на згаданий продаж маєтку⁶³. У 1478 і 1479 рр. Ян і Станіслав внесли протест проти цієї угоди і вимагали від Гурки повернення власності в обмін на сплату суми, за яку маєток був попередньо проданий. Вони заявляли, що продаж маєтку був незаконним. Їхні аргументи були вагомими і ґрунтувалися на нормах статутного права. Молодші Крисовські твердили, що Мацей, як братовбивця, мав бути позбавлений усіх прав на дідичну власність⁶⁴.

Також ув'язнення шляхтичів за наказом короля через докази або ж підозри у таких злочинах, як злодійство чи розбій, не становило загрози для їхньої честі та позиції у шляхетському соціумі. Навпаки, подібні випадки давали лише привід для актуалізації зв'язків взаємної підтримки серед шляхетської спільноти. Про толерантне ставлення до подібних проявів шляхетської злочинності можна

⁶⁰ Про інфамію та конфіскацію майна як покарання передбачене для таких злочинців, див.: Statuty Kazimierza Wielkiego. – № XXXVIII. – S. 354–355. «De occissoribus partum, fratrum, sororum. Infamia».

⁶¹ AGZ. – Т. XIII. – № 6407.

⁶² Ibid. – 1903. – Т. XVIII. – № 267 (липень 16, 1471).

⁶³ Ibid. – № 268.

⁶⁴ Ibid. – Т. XVIII. – № 1044 (квітень 7, 1478): *Exadverso Podlessyeczsky dixit: non potuit Mathias quidquam filastro suo Iohanni secum indiviso perdere, ipso Iohanne annos discrecionis non habere, nam et solus Mathias ibidem nihil habuit, quia iuxta iura et statuta scripta partem suam totam perdidit, quia fratrem suum germanum interfecit et fecit de vivo mortuum.*

судити зі збережених у книзі львівського гродського суду з 1470–71 рр. процесів, які, за розпорядженням короля, ініціював львівський староста Рафал з Ярослава проти місцевих шляхтичів, оскаржуючи їх у злодійстві. Збереглися судові акти восьми таких процесів. З XV ст. не маємо більше свідчень про таку значну кількість судових переслідувань шляхти, підозрюваних у злодійстві і записаних до судових книг протягом такого короткого проміжку часу. Трьом шляхтичам (Ванько Добрянський, Ян Чонський, Грицько з Вовчухів) вдалося очиститися від підозр шляхом складання особистої присяги і уникнути кари ув'язнення⁶⁵. Ще одного (Мацей Мзуровський з Братковичів) було засуджено до сплати грошової кари розміром у 14 гривень⁶⁶. Трьох інших (Петро Лагодовський, Станіслав з Саломунічів, Станіслав Добаневський) було ув'язнено за королівським наказом. При цьому, одного з ув'язнених, Петра Лагодовського, вже раніше звинувачували у злодійстві⁶⁷. Згодом усі ув'язненні були відпущені завдяки заступництву впливових поручителів з числа місцевого можновладства під високу грошову заставу⁶⁸. Умовою звільнення була обіцянка поручителів представити підозрюваних на визначений термін перед судом для складання присяги й очищення від звинувачень, які ганьбили честь. Якщо судити по збереженим свідченням, жоден з відпущених зловмисників та їхні поручителі не дотримали цієї умови⁶⁹.

Найцікавішим є випадок останнього з поміж підозрюваних, певного Яна Біскупа з Підвисокого. Судова записка у його справі повідомляє, що Ян Біскуп певний час залишався ув'язненим у вежі львівського замку, оскільки, очевидно, не міг навіть знайти поручителів, які б погодилися гарантувати його появу в суді на визначений термін для очищення. Однак, староста, зваживши на той факт, що жоден зі скаржників не з'явився для публічного підтвердження свого звинувачення, звільнив зловмисника з в'язниці. При цьому, цим своїм розпорядженням староста оголошував вважати Біскупа за людину добру, чесну, гідну і справедливу⁷⁰.

Свідчення про звільнення і підтвердження доброї слави Яна Біскупа знову повертає нас до питання про сумнівні з погляду легітимності способи очищення власної репутації від закидів у злочинах, які допускалися тогочасним судочинством Галичини. Янові Біскупові не довелося вдаватися до складної імітації офіційної процедури очищення, яку вибрав Павло з Печихвостів. Для очищення його доброго імені виявилось достатнім наказу і писемного підтвердження волі однієї, але дуже впливової особи – львівського старости.

Звільнення старостами на власний розсуд і, очевидно не без відповідної винагороди, ув'язнених злочинців, які, таким чином, уникали покарання, не

⁶⁵ Ibid. – Т. XV. – № 715-717 (січень 4, 1470).

⁶⁶ Ibid. – № 718 (січень 4, 1470).

⁶⁷ Ibid. – № 362 (вересень 20, 1466).

⁶⁸ Ibid. – № 768-770 (вересень 14, 1470).

⁶⁹ Див. позов львівського підстарости Пелки Лисаковського проти Єжи Струмила, поручителя Петра Лагодовського: Ibid. – № 922 (жовтень 4, 1471).

⁷⁰ Ibid. – № 781. (січень 2, 1471).

було чимось невідомим у судовій практиці Руського воєводства⁷¹. Навпаки, такі випадки могли бути регулярними у старостинському правосудді. Саме поширенням подібних зловживань можна пояснити увагу статутного права до цього питання. Зокрема згадувані вже конституції Радомського сейму з 1505 р. постановляли, що старости, проти яких висувалися скарги у звільненні злочинців за викуп, мали очиститися від підозр складанням присяги з двома співприсяжниками. Якщо ж їм цього не вдалося зробити, то на них накладалася відповідне покарання⁷².

Випадок звільнення Яна Біскупа, а також інших ув'язнених шляхтичів у ході судових процесів 1470–71 рр., показує наскільки вироки і процедури старостинського правосуддя у регулюванні злочинності були зіндивідуалізованими і узалежненими від суб'єктивних чинників, як от воля старости, статус підозрюваного, характер відносин між старостою і відповідачем. У старостинському судочинстві того часу перепліталися особисті інтереси старост, які часто були більше зацікавлені у грошовій компенсації та неофіційній винагороді, аніж у офіційному переслідуванні та суворому покаранні злочинців; різного роду локальні солідарності, які набували у судових процесах форм порук і співприсяжництва; а також апеляція до ширших соціально-культурних уявлень про справедливість та ласку до засуджених. Як наслідок, допустимі межі толеранції злочинності у тогочасному старостинському судочинстві були доволі розмитими⁷³.

Описані випадки Павла з Печихвостів чи Яна Біскупа не вичерпують усього можливого переліку відомих способів захистити й утвердити власну сумнівну репутацію від підозр у злочинах поза офіційною процедурою очищення. Відомо, наприклад, що для підтвердження доброї репутації було достатньо публічного оприлюднення колективної думки присутніх на судовому засіданні шляхтичів. У 1505 р. звільнення з в'язниці та очищення честі шляхтича Станіслава Кшимилівського, попередньо ув'язненого львівськими міщанами за звинуваченням у розбійному нападі та пограбуванні познанських купців, відбулося на підставі простого зізнання, без складання присяги, зробленого у львівському гродському суді трьома синами подільського воєводи. Воєводичі заявили, що у час, коли було здійснено напад на купців, згаданий Кшимилівський перебував разом з ними цілий день на соколиному полюванні⁷⁴. Інколи підозрюваним з поміж шляхти було дозволено взагалі ігнорувати таке звинувачення у злочинстві чи розбої, оскільки воно виходило від посполитих, і тому не могло вважатися шкідливим для шляхетської честі⁷⁵.

Подібні судові рішення були фактично спрямовані проти існуючої поганої слави про дану особу. Під час сесії львівського гродського суду в 1448 р.

⁷¹ Серед актів того ж львівського суду збереглося подібне свідчення про селянина, звинуваченого у злочинстві та ув'язненого у замку, якого староста, з огляду на пасивність скаржників, випустив на волю. – Ibid. – № 2737 (жовтень 26, 1498).

⁷² VC. – Т. 1. – Vol. 1. – S. 146. «23. De capitanei poena, dum admitit redimi captivum».

⁷³ Koranyi K. O kradzieży... – S. 5–6.

⁷⁴ AGZ. – Т. XVII. – № 4141 (лютий 21, 1505).

⁷⁵ Ibid. – Т. XV. – № 1014 (лютий 28, 1472).

місцевий шляхтич Андрій Панкратович з Чайковичів звинуватив львівського земського суддю Яна Голомбка з Зимної Води у фальшуванні судових документів. Джерелом для цього звинувачення була сумнівна слава судді у цьому питанні, яку, судячи з записки, поділяло чимало осіб з поміж числа львівської шляхти (*prout nobiles super eum famabant*). Однак, суд своїм вироком виправдав Голомбка, підтвердивши його репутацію (*ut esset iustus istius negotii infamie*)⁷⁶. Інший промовистий приклад подібного вироку у справі про честь, який стосується щоправда не шляхтича, а міщанина, знаходимо в актах сяноцького городського суду з 1476 р. У той рік до суду звернувся якийсь Миколай, син Жолондка, міщанин з Тирави, скаржачись, що «через вчинене ним вбивство певних лотрів та розбійників його сусіди відмовляються стати з ним до суду у Тираві і не бажають мати його за людину добру і гонорову». Своїм вироком суд постановив, що Миколай є насправді особою доброю для усілякого спілкування, а тому ніхто не сміє посягати на його честь⁷⁷. Судові вироки у наведених вище справах надавали особистій репутації нормативного та легітимного характеру, сумніви щодо якої загрожували судовими позовами та правовими санкціями. Очевидно подібні судові рішення, які не ґрунтувалися на підтримці громадської думки, але, навпаки, були спрямовні на її обмеження, не сприяли довірі до судових інститутів.

У світлі наведених свідчень про честь та знеславлення спостерігаємо постійну динаміку та протиріччя між функціонуванням репутації як сфери усної комунікації і знання про особу з одного боку, та намаганням осіб із сумнівною славою утвердити або ж змінити власну репутацію через правові інструменти, санкції та усталені судові процедури. Як показує приклад Павла з Печихвостів, процес підтвердження репутації у контексті судового розгляду як факту права міг супроводжуватися свідомим приховуванням, фальшуванням та маніпуляцією незручними і ганебними фактами біографії. У цьому процесі рутинні, щоденні процедури діловодства судових канцелярій, насамперед сама писемна фіксація та спосіб укладання писемного акту про очищення, відігравали першорядну роль. Наприклад, записати слова, які виголосив Павло з Печихвостів під час сплати пам'ятного після завершення процесу з Анною Чудною, означало ще раз посприяти утвердженню вигідного для Печихвостського погляду на його репутацію. Інколи також закреслене слово чи зворот могли допомогти спотворити, або ж замовчати причини процесу очищення. У записці перемиського земського суду з 1437 р., яка інформує про вдале очищення тамтешнього шляхтича Андрія Детятковича з Гдашичів, канцелярист закреслив слово *furticinio*, коли писав про суть звинувачення, висунутого проти відповідача⁷⁸. Читач може тільки здогадуватися чи укладач акту виправляв, таким чином, допущену помилку, чи ж

⁷⁶ Ibid. – Т. XIV. – № 2042 (квітень 5, 1448).

⁷⁷ Ibid. – 1894. – Т. XVI. – № 1150 (березень 26, 1476): *quomodo ob homicidium aliquorum latronum et spoliatorum ibidem in opido Tyrawa in iudicio sibi minus respondere vellent sui vicini neque ipsum pro bono et honesto homine vellent tenere. Nos eundem Nicolaum pro bono et honesto homine una cum omnibus generosis assessoribus terrigenis Sanocensis habemus et presentibus decernimus ad omne opus bonum communicare validum neque eundem quispiam preiudicare audeat.*

⁷⁸ Ibid. – Т. XIII. – № 462 (липень 8, 1437).

свідомо йшов на зустріч побажанням підозрюваного. За другим припущенням говорить той факт, що Детяткович був змушений представити аж 18 співприсяжників для свого очищення, що свідчить про вагу підозр і звинувачень, висунутих проти нього. Таким чином, писемні інструменти судочинства допомагали затирати пам'ять про непривабливі сторінки біографій представників шляхетської верстви Галичини XV ст.

Підсумовуючи, можна сказати, що у світлі свідчень судової практики Руського воєводства XV ст. категоріальний поділ на людей доброї і злої слави виявляється часто доволі ефемерним і умовним. Попри намагання зафіксувати поняття честі як морально-етичний кодекс поведінки та соціально-правовий дискурс, можемо говорити про нестабільність та змінність значень честі і слави у різних ситуаціях щоденної комунікації. У розглянутих судових процесах, де шляхта виступала підозрюваними у злочинстві, честь, сприймалися як зовнішня ознака, своєрідний культурний знак вищості шляхетського стану, апеляція до якої дозволяла уникнути кримінальної відповідальності. Ця публічно-перформативна сторона честі могла мати мало спільного з поняттям честі як кодексу внутрішніх моральних переконань. Очевидним тут є конфлікт між *Schein und Sein* в уявленнях про честь: процес публічної саморепрезентації особою себе як людини честі та морально-етичні взірці, які становили основу уявлень про честь, опинялися в очевидному конфлікті з досвідом щоденної діяльності. Деякі з представлених судових справ можна розглядати як приклади своєрідної гри у честь, в якій допускався значний ступінь моральної амбівалентності та симуляції у ставленні до головних вартостей шляхетського суспільства з боку окремих його представників⁷⁹. Важливо, що культурні уявлення та правові норми, які закріплювали соціально-станові відмінності у пізньосередньовічному суспільстві Польської Корони, сприяли розмиванню меж допустимої поведінки і робили цю гру в честь можливою.

РЕЗЮМЕ

Юрій Зазуляк

ЧЕСТЬ ТА ЗЛОЧИН У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВОСУДДІ РУСЬКОГО ВОЄВОДСТВА XV СТОЛІТТЯ

Уявлення про вищість шляхетської станової честі та відчуття станово-класової солідарності і кругової поруки, які були закріплені статутним правом і спиралися на відповідні судові процедури, були важливою передумовою значного ступеня соціальної толеранції шляхетського насильства та злочинності. У світлі аналізу процесів про честь та знеславлення спостерігаємо постійну динаміку та протиріччя між функціонуванням репутації як сфери усної комунікації і знання про особу з одного боку, та намаганням осіб із сумнівною

⁷⁹ Старченко Н. «Постерегаючи прав...» – С. 263.

славою утвердити або ж змінити власну репутацію через правові інструменти, санкції та усталені судові процедури. Як показують окремі свідчення, підтвердження репутації у контексті судового розгляду як факту права могло супроводжуватися свідомим приховуванням, фальшуванням та маніпуляцією незручними і ганебними фактами біографії.

Ключові слова: честь, злочин, кримінальне правосуддя, Польська Корона, Руське воєводство, XV століття.

Юрій Зазуляк

ЧЕСТЬ И ПРЕСТУПЛЕНИЕ В КРИМИНАЛЬНОМ ПРАВОСУДИИ РУСЬКОГО ВОЕВОДСТВА XV ВЕКА

Представление о верховенстве шляхетской сословной чести, чувство сословно-классовой солидарности и круговой поруки, которые были закреплены статутным правом и опирались на соответствующие судебные процедуры, были важной предпосылкой значительной степени социальной толерантности шляхетского насилия и преступности. В свете анализа процессов о чести и обесславления наблюдаем постоянную динамику и противоречия между функционированием репутации как сферы устной коммуникации и знания о личности с одной стороны, и стремлением личностей с сомнительной славой утвердить или же изменить собственную репутацию с помощью правовых инструментов, санкций и устоявшихся судебных процедур. Как показывают отдельные свидетельства, подтверждения репутации в контексте судебного рассмотрения как факта права могло сопровождаться сознательным сокрытием, фальсифицированием и манипуляцией неудобными и позорными фактами биографии.

Ключевые слова: честь, преступление, криминальное правосудие, Польское Королевство, Руськое воєводство, XV век.

Iurii Zazuliak

HONOR, CRIME AND THE ADMINISTRATION OF CRIMINAL JUSTICE IN THE RUS' PALATINATE IN 15TH CENTURY

The concepts of estate honor which varied according to the social standing of the person strongly influenced the legal procedures in the criminal law of the Polish Crown of the 15th and 16th century. The higher value the noble honor held in the social and legal practice in comparison with that of the common people determined more trust with which noblemen were endowed in the administration of criminal justice. One of the consequences of such attitudes was a considerable degree of the social tolerance towards crimes committed by the members of the noble estate. To explore how the social distinction by honor operated in the legal practice I focused in particular on the evidence of the inter-estates encounters in the criminal trials.

Keywords: honor, crime, the Administration of Criminal Justice, the Polish Crown, the Rus' Palatinate, 15th century.